

מכון שלום הרטמן

מהלך נרטיבי של שיעור מאפשר למורה להקנות לפרטי המידע המגוונים ולשאלות מסוגים שונים לכידות ומסגרת משמעות. הוראה משמעותית תתרחש כשהעלאת שאלות (ע"י התלמיד או המורה) ומתן מענה להן יתקיימו במסגרת הקשר שיש לו "סיפור" – התחלה אמצע וסיום - המעניק לשיח הכיתתי משמעות.

להשקפתנו, ה"סיפור" של השיעור, המהלך הנותן משמעות ללמידה, הוא הדבר הראשוני והבסיסי ביותר לו נזקקים המורים בבקשם רעיונות להכנת שיעוריהם. ביחידה זו אנו מבקשים לתרום למורים אותו תנאי הכרחי להוראה משמעותית: הצעה לנרטיב וקו מוביל לשיעור.

נחמיה א'

רוני מגידוב

למה לא מספרים כלום על נחמיה

עזרא ונחמיה הם צמד מקראי כמו קין והבל או דוד ויהונתן רחל ולאה וכיו"ב. שניהם היו מנהיגים בתקופת שיבת ציון – במאה החמישית - ועל שם כל אחד מהם נקרא ספר בסוף חלק ה"כתובים". הפתיחה של תולדות עזרא נדיבה למדי במתן מידע על האיש, ואילו על נחמיה איננו מקבלים כל רקע. אמנם ספר עזרא לא נפתח בקורות האיש עזרא, אולם עם הופעתו על במת ההיסטוריה בעזרא ז' הוא מוצג במלוא תפארתו, שושלתו, עיסוקו, תפקידו ופועלו בעשרת הפסוקים הראשונים של הפרק. לעומת זאת, ספר נחמיה פותח באופן תכליתי וממוקד מאד – הוא מספר כבר בשני הפסוקים הראשונים על משלחת מיהודה המגיעה עם בשורה רעה לנחמיה היושב בשושן בירת האימפריה הפרסית. סיבה אפשרית לפתיחה זו, שנעדרת בה הצגת הגיבור, היא אופי הכתיבה המיוחדת של שבעת הפרקים הראשונים של ספר נחמיה. בפרקים אלה נחמיה כותב בגוף ראשון מעין יומן או ספר זיכרונות. ייתכן שבכתיבה כזו אין הוא מוצא לנכון להציג את עצמו. מעניין שגם עורך הספר לא חשב למלא את הפער ואיפשר לספר להתחיל מזיכרונות נחמיה, אולי משום שפתיחה מסוג זה אופיינית לנחמיה הפועל הנמרץ שהעשייה היעילה והנחושה כל כך מייחדת אותו.

בכל זאת, קצת רקע?

מה בכל זאת ניתן ללמוד על האיש? למעשה חוץ ממקום אפילו הזמן לא ברור שכן כך נמסר בפס' 1: **וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ-כֶּסֶלׁוֹ שְׁנַת עֶשְׂרִים וָאֵנִי הָיִיתִי בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה שְׁנַת עֶשְׂרִים לְמָה? או לְמִי? נראה שתחילת פרק ב' מסייעת - וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחְשַׁתָּא הַמֶּלֶךְ וַיִּן לְפָנָיו וְאָשָׂא**

אֶת-הַיַּיִן וְאֶתְנָה לְמֶלֶךְ וְלֹא-הָיִיתִי רֵעַ לְפָנָיו

ואם כך אנו כבר יודעים על האיש נחמיה:

א. שהיה לו תפקיד בחצר המלכות הפרסית כמשקה המלך

ב. שהוא חי בשנת עשרים למלך ארתשסתא.

ניזכר בכרונולוגיה של שיבת ציון:

חורבן יהודה התרחש ב 586-

כורש מלך על האימפריה הפרסית בין השנים 538 – 530 ובשנתו הראשונה כמלך האימפריה הוא מעניק את הצהרת כורש המפורסמת.

כנבוזי מלך בשנים 530 – 522

דריוש מלך בשנים 522 – 485

ארתחשסתא מלך בשנים 485 – 424

האירוע בו נפתח ספר נחמיה הוא אם כן, בשנת 464 לפנה"ס (שנת עשרים לארתחשסתא).

עובדה זו מעוררת תמיהה גדולה:

עכשו נזכרים לבכות?

לכאורה לא מובן על מה נחמיה בוכה בשנה העשרים לארתחשסתא היא שנת 464. חנני מגיע מירושלים ומספר לו:

וַיֹּאמְרוּ לִי הַנְּשָׂאִים אֲשֶׁר-נִשְׂאָרוּ מִן-הַשְּׂבִי שָׁם בְּמִדְיָה בְּרָעָה גְדֹלָה וּבְחָרְפָּה וְחוֹמַת יְרוּשָׁלַם מְפֹרָצֶת וְשַׁעְרֶיהָ נִצְתוּ בְּאֵשׁ.

ותגובת נחמיה: ד וַיְהִי כְּשָׁמְעִי אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יָשַׁבְתִּי וְאַבְכֶּה וְאֶתְאַבְּלָה יָמִים וְאָהִי צָם וּמִתְפַּלֵּל לִפְנֵי אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם.

על מה נחמיה בוכה וצם? הלוא עברו מאז חורבן יהודה 80 שנה. עכשיו נזכרים לבכות על שארית הפליטה? על חומות ירושלים המנותצות?

בכיו ותפלתו של נחמיה אינם בשל החורבן של 586-

נחמיה לא התאבל ולא בכה על חורבנה של ירושלים בימי נבוכדנצר ו"הנשארים מן השבי" הנזכרים בדברי חנני אינם שרידיהם של תושבי יהודה מימי החורבן של 586 לפנה"ס. חנני מספר כנראה לנחמיה על אירוע בו נשבו חלק מיושבי ירושלים והחומות שהחלו להיבנות נפגעו. ומכאן מבין נחמיה שהמצב ביהודה קשה.

סיפור האירועים על הקשיים בבניית בית המקדש ובביצור ירושלים מצוי בעזרא פרק ד', ממנו נצטט את פסוקים 1 - 7 ו 24:

א וַיִּשְׁמְעוּ, צָרִי יְהוּדָה וּבְנֵימָן: כִּי-בָנִי הַגּוֹלָה בּוֹנִים הֵיכָל, לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. ב וַיִּגְשׁוּ אֶל-זַרְבָּבֶל וְאֶל-רְאִשֵׁי הָעָבוֹת, וַיֹּאמְרוּ לָהֶם נִבְנָה עִמָּכֶם--כִּי כָכֶם, נִדְרֹשׁ לְאֱלֹהֵיכֶם; וְלֹא (וְלוֹ) אֲנַחְנוּ זִבְחִים, מִיָּמֵי אֶסֶר חֵדָן מֶלֶךְ אַשּׁוּר, הַמַּעֲלָה אֶתְנוּ, פֹּה. ג וַיֹּאמְרוּ לָהֶם זַרְבָּבֶל וַיִּשׁוּעַ, וַיִּשְׂאָר רְאִשֵׁי הָעָבוֹת לְיִשְׂרָאֵל--לֹא-לָכֶם וְלָנוּ, לְבָנוֹת בַּיִת לְאֱלֹהֵינוּ: ד כִּי אֲנַחְנוּ יַחַד נִבְנָה, לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, כַּאֲשֶׁר צִוְּנוּ, הַמֶּלֶךְ פּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ-פָּרַס. ד וַיְהִי, עִם-הָאָרֶץ--מְרַפִּים, יְדֵי עַם-יְהוּדָה; וּמִבְלֵהִים (וּמִבְהָלִים) אוֹתָם, לְבָנוֹת. ה וְסִכָּרִים עָלֵיהֶם יוֹעֲצִים, לְהַפֵּר עֲצָתָם--כֹּל-יָמֵי, פּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרַס, וְעַד-מַלְכוּת, דָּרְיָוֶשׁ מֶלֶךְ-פָּרַס. ו וּבְמַלְכוּת, אַחַשְׁוֵרוּשׁ, בְּתַחֲלַת, מַלְכוּתוֹ--כִּתְבוּ שְׁטֵנָה, עַל-יְשֻׁבֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם.

ז וּבִיָּמֵי אֶרְתַּחְשֶׁשְׁתָּא, כָּתַב בְּשָׁלֶם מִתְרַדָּת טְבָאֵל וַיִּשְׂאָר כְּנוֹתוֹ, עַל-אֶרְתַּחְשֶׁשְׁתָּא, מֶלֶךְ פָּרַס; וּכְתַב, הַנְּשָׂאוֹן, כְּתוּב אַרְמִית, וּמִתְרַגָּם אַרְמִית.

כד באַדִּין, בְּטִלַת עֲבִידַת בֵּית-אֱלֹהֵא, דִּי, בִירוּשָׁלַם; וְהָת, בְּטָלָא, עַד שְׁנַת תַּרְתִּין, לְמַלְכוּת דְרִינוּשׁ
מְלֶךְ-פָּרַס

מסתבר שלבניית בית המקדש מפריעים "צרי יהודה ובנימין" קבוצה שבה צאצאיהם של גולים שהביאו האשורים להתיישב בישראל במאה השמינית והשביעית לפנה"ס. מסתבר שבימי מלכי פרס מכורש ועד ארתחשסתא קבוצה זו פועלת אצל מלכי פרס ומשתדלת למנוע את המשך בניית המקדש ואת ביצור ירושלים. ביניהם לבין שבי ציון המתיישבים בירושלים אירעו התנגשויות, חלקן אלימות.

בין בשנים 460 – 448 מנהלת האימפריה הפרסית מלחמה עם מצרים שמרדה בה. בתוך מלחמות אלה, בעידודם של רחום (מאותה קבוצה) ושאר מלשינים, גוברת החשדנות כלפי בניית החומה המקיפה את ירושלים. ארתחשסתא, הגיב למכתבי השיטנה של רחום ושאר המלשינים, בצו זמני המורה על הפסקת הבנייה לפי שעה; אולם, הוא גם הזהיר לא לפגוע בעיר. בניגוד לרוח הצו הזה, צרי יהודה ובנימין הפסיקו באלימות את הבנייה תוך שריפת מה שכבר שוקם.

חנני מספר, אפוא, לנחמיה על המצב בירושלים במחצית המאה החמישית: חומת העיר מפורצת והשערים שכבר הוקמו הועלו באש ובעימות עם צרי יהודה ובנימין אף נלקחו חלק מבני ירושלים בשבי. הדוד לנסיבות אלה ניתן לקרוא גם בסיפור אחר אותו מעלה נחמיה בזיכרונותיו, מהימים בהם שימש פחה בירושלים. הוא פונה בתוכחה אל עשירי העיר הנושים בעם ומבקשים לכבוש את בני העם ובנותיו לעבדים בשל חובותיהם הכספיים. נחמיה גוער בהם על כך ומזכיר להם: **וְאִמְרָה לָהֶם אֲנַחְנוּ קָנִינוּ אֶת-אֲחִינוּ הַיְהוּדִים הַנִּמְכָּרִים לַגּוֹיִם כְּדִי בָנוּ וְגַם-אֲתֶם תִּמְכְּרוּ אֶת-אֲחֵיכֶם וְנִמְכְּרוּ-לָנוּ וַיִּחְרְשׁוּ וְלֹא מָצְאוּ דָבָר** (נחמיה ה' 8). אפשר שנחמיה מזכיר אירוע של פדיון שבויים יהודיים שנשבו במהלך העימותים עם צרי יהודה ובנימין על מצב זה של העיר שהחלה להיבנות ומתנכלים להקמתה נזעק נחמיה.

מה רוצה נחמיה?

ראשית מעניין לציין שפעולותיו הראשונות של נחמיה, איש המעשה הפועל ללא רתיעה, הן רגשיות וטקסיות – הוא בוכה, מתאבל וצם. ולבסוף נושא תפילה לאלוהים עליה מסופר בשבעה מתוך אחד עשר פסוקי הפרק. פעולות המכוונות לטיפול מעשי בנסיבות עליהן מספר חנני תבואנה רק בפרק ב', לאחר סיפור התפילה. התפילה נפתחת במילה "אנא". מה בעצם רוצה נחמיה? מה מטרת התפילה? נאסוף את ה"אנא" וה"נא"

5-6: **וְאִמַר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא ... תְּהִי נָא אֲזַנְךָ-קְשֻׁבֹת וְעֵינֶיךָ פְּתוּחוֹת לְשִׁמְעַ אֶל-תַּפִּלַּת עַבְדְּךָ אֲשֶׁר אֲנִי מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם יוֹמָם וְלַיְלָה עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַבְדֶּיךָ וּמִתּוֹדָה עַל-חַטָּאוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָטְאוּ לָךְ וְאֲנִי וּבֵית-אֲבִי חָטְאוּנוּ.** נחמיה מבקש את הקשב האלוהי.

8: **זָכַר-נָא אֶת-הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוִּיתָ אֶת-מֹשֶׁה עַבְדְּךָ לֵאמֹר אֲתֶם תִּמְעְלוּ אֲנִי אֶפְיֹץ אֶתְכֶם בְּעַמִּים.** נחמיה מבקש את הזכירה האלוהית של תנאי בריתו עם עם ישראל.

9 - 11: **אָנָא** אָדְנִי תְהִי **נָא** אֶזְנֶה-קִשְׁבֵּת אֶל-תְּפִלַּת עֲבָדְךָ וְאֶל-תְּפִלַּת עֲבָדֶיךָ הַחֹפְצִים לִירְאָה אֶת-שְׁמֶךָ וְהִצְלִיחָה-**נָא** לְעֲבָדְךָ הַיּוֹם וּתְנִהוּ לְרַחֲמִים לְפָנַי הָאִישׁ הַזֶּה שׁוֹב מִבְּקֵשׁ נַחְמִיָּה הַקְּשֵׁבָה וּמִבְּקֵשׁ מֵאֱלוֹהִים 9: לַגְּרוֹם לְהִצְלַחַת עֲמִידַתוֹ שֶׁל נַחְמִיָּה לְפָנַי אִישׁ אֶחָד

אז, "תכלס", מה הוא רוצה?

אָנָא אָדְנִי תְהִי נָא אֶזְנֶה-קִשְׁבֵּת אֶל-תְּפִלַּת עֲבָדְךָ וְאֶל-תְּפִלַּת עֲבָדֶיךָ הַחֹפְצִים לִירְאָה אֶת-שְׁמֶךָ וְהִצְלִיחָה-**נָא** לְעֲבָדְךָ הַיּוֹם וּתְנִהוּ לְרַחֲמִים לְפָנַי הָאִישׁ הַזֶּה וְאֲנִי הֵייתִי מִשְׁקָה לְמֶלֶךְ (פס' 11).

מה תפקיד 4 המילים האחרונות? נראה שאין הן חלק מהתפילה ותפקידן להסביר מי האיש שלפניו נחמיה מבקש להיות לרחמים. אפשר שכמו אסתר בשעתה, נחמיה חושש לבוא לפני המלך עם בקשות עבור עמו. נחמיה מבקש מה' שמשיתו לפני מלך פרס תצלת. בפרק ב' הוא יבקש מהמלך ארתחשסתא לשלוח אותו לירושלים להיות בעצם פחה – מושל העיר מטעם מלך פרס - ולדאוג לבניית העיר.

ככה לא בונים חומה! ככה משכנעים?!

איך משכנע נחמיה את ה' בפנייתו אליו? נראה שהוא עושה דווקא את ההיפך משיכנוע - פס' 6 – 8 נשמעים ממש לרעת העניין. הרי נחמיה רוצה לשכנע את ה' שישלח אותו, והנה הוא מתוודה ומבקש מה' שיזכור חטאים ועונשים. למה נחמיה מזכיר חטאים ואת אמירת ה' שיפיץ את ישראל בעמים. למה הוא מעוניין להזכיר לה' את הפצת ישראל בעמים בשל חטאיהם? הרי הוא רוצה לבקש משהו, לא לקטרג על עצמו?! משום מה, נחמיה בחר להקדיש כחצי מתפילתו לאזכור חטאי ישראל ועונשם ורק בפס' 9 – 10 הוא מצייר מהפך ולפיו חלק מההבטחה האלוהית היא היפוך הנסיבות - לאחר הפצתם בני ישראל שבים וה' מקבצם ומביא אותם אל המקום שבו בחר לשכן שמו: **ט וְשַׁבְתֶּם אֵלַי וְשִׁמְרֶתֶם מִצְוֹתַי וְעִשִׂיתֶם אֹתָם אִם-יְהִי נִדְחָכֶם בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אֶקְבְּצֶם וְהַבּוֹאִתִּים (וְהִבִּיאֹתִים) אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לְשֹׁכֵן אֶת-שְׁמִי שָׁם. וְהֵם עֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּכַחַךְ הַגָּדוֹל וּבְיָדְךָ הַחֲזָקָה**

למה הולך נחמיה בדרך פתלתלה שכזו? למה לא פשוט לבקש?

כמה תשובות אפשריות כאן ולכולן נקודת מוצא משותפת לפיה תפילה איננה פנייה אל ה' לצורך התמקחות, אלא מבע וביטוי גלוי של רחשי הלב: ייתכן שתודעת החטא מתעוררת לאור ההחמרה במצבה של ירושלים. אפשר שבהכרח עולה ההשוואה עם נסיבות החורבן שנתפס כעונש בשל חטאי העם והנה גם עתה בימי נחמיה חווה העיר כישלון בניסיונות לכוננה. ההשוואה מעוררת את תודעת החטא, ונחמיה נותן לה ביטוי בשיח הכן שהוא שופך לפני אלוהיו. ייתכן שנחמיה מרגיש קטן מול המשימה האדירה שהוא מבקש לקחת על עצמו ולכן אולי התפילה דרושה לו להזדככות ולביטוי פנימי,

ואולי הוא מרגיש צורך לשכנע, את עצמו ואת אלוהיו, שמגיע לו, שמגיע לעמו.

מהפך

אפשר וכל התשובות שהצענו נכונות ומעורבבות זו עם זו וקשה להצביע על תשובה אחת נכונה ומדויקת. ניתן להוסיף עליהן תשובה נוספת - נחמיה מבקש לחולל שינוי, מהפך במצבה של ירושלים והוא מזכיר לה' שמהפך, המותנה במהפך בהתנהגות העם, היה גם חלק מהבטחותיו: **זְכֹר-נָא אֶת-הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוִּיתָ אֶת-מֹשֶׁה עַבְדְּךָ לֵאמֹר אַתֶּם תִּמְעְלוּ אֲנִי אֶפְיץ אֶתְכֶם בְּעַמִּים. ט וְשַׁבְתֶּם אֵלַי וְשִׁמַּרְתֶּם מִצְוֹתַי וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם אִם-יְהִי נִדְחָכֶם בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אֶקְבְּצֶם וְהַבֹּאֲתִים (וְהִבִּיאֲתִים) אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לְשֹׁכֵן אֶת-שְׁמִי שָׁם**

נראה שחל שינוי ביחסו של אלוהים לעמו אם זוכה העם לקיבוצו מחדש על אדמתו. ואם אמנם הוחל בתהליך זה כפי שהבטיח ה', נחמיה זקוק לסיוע משמים כדי להמשיך ולבנות את ירושלים. אם כך, נחמיה מציג את התפיסה שחל מהפך בגורלו של עם ישראל ונראה שגם שהוא עצמו מונע ע"י תכנית שייעודה לחולל שינוי במצבה של ירושלים המושפלת והנכנעת. מוטיב השינוי, ההיפוך מעסיק את נחמיה; ואמנם מוטיב זה חודר לחלקים נוספים בשיח שלו לפני אלוהיו; שכן, בעוד חלקים בתפילה בא לידי ביטוי מצב של היפוך נסיבות -

העבדים המתהפכים

כל העוברים שינוי זוכים בתפילה לכינוי "עבד". נחפש את העבדים בקטע: משה נזכר פעמיים בקטע בכל פעם בנושא תפקיד שונה – פעם כמי שצווה על חוקים ומשפטים ופעם כמי שניתנה לו הבטחה

חִבַּל חִבְלָנוּ לָךְ וְלֹא-שָׁמְרָנוּ אֶת-הַמִּצְוֹת וְאֶת-הַחֻקִּים וְאֶת-הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוִּיתָ אֶת-מֹשֶׁה עַבְדְּךָ. ח זְכֹר-נָא אֶת-הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוִּיתָ אֶת-מֹשֶׁה עַבְדְּךָ לֵאמֹר אַתֶּם תִּמְעְלוּ אֲנִי אֶפְיץ אֶתְכֶם בְּעַמִּים. ט וְשַׁבְתֶּם אֵלַי וְשִׁמַּרְתֶּם מִצְוֹתַי וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם אִם-יְהִי נִדְחָכֶם בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אֶקְבְּצֶם וְהַבֹּאֲתִים (וְהִבִּיאֲתִים) אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לְשֹׁכֵן אֶת-שְׁמִי שָׁם

נחמיה עובר שינוי – ממי שמתוודה על חטאי העבר ומבקש רק קשב, למי שיש לו תקווה לפעולה בעתיד ומבקש הצלחה.

תְּהִי נָא אֲזַנְךָ-קִשְׁבָת וְעֵינֶיךָ פְּתוּחוֹת לְשִׁמְעַ אֶל-תְּפִלַּת עַבְדְּךָ ... וּמִתְוַדֶּה עַל-חַטָּאוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָטְאוּ לָךְ וְאֲנִי וּבֵית-אָבִי חָטְאוּ. וְהִצְלִיחָה-נָא לְעַבְדְּךָ הַיּוֹם וּתְנֶהוּ לְרַחֲמִים לְפָנַי הָאִישׁ הַזֶּה

העם עובר שינוי – ממי שמתפללים עליו למי ששותפים לתפילה ויותר מזה ממי שאמורים לשמור חוק למי שהפצים לירוא את ה':

אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם יוֹמָם וְלַיְלָה עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ ... חֶבְלֵנוּ לָךְ
וְלֹא-שְׂמֵרְנוּ אֶת-הַמְצוֹת וְאֶת-הַחֻקִּים וְאֶת-הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוִּיתָ
אֲנֵא אֲדֹנָי תְּהִי נָא אֲזַנְךָ-קְשֻׁבֶת אֶל-תְּפִלַּת עֲבָדֶיךָ וְאֶל-תְּפִלַּת עֲבָדֶיךָ הַחֹפְצִים לִירְאָה
אֶת-שְׁמֶךָ

מה משמעות החדירה של רעיון המהפך לאלמנטים נוספים בתפילת נחמיה?
נחמיה חי בתקופה בה זכה עם ישראל למהפך – לשוב ולבנות את ירושלים ואת המקדש, ויש להמשיך את הצעדים המגשימים מהלך זה למרות הקשיים. נראה שנחמיה חש כי עליו מוטלת האחריות לשינוי במצבה הקשה של ירושלים, וכי לשם כך הוא עצמו יעבור שינוי בחייו – ממשקה המלך בשושן הבירה למנהיג בירושלים. והוא מבקש חסות ותמיכה אלוהיים למהלכים אלה, אותם הוא רואה כחלק מהגשמתה של תכנית אלוהית.

טריקים ידועים מימי משה ושלמה

נחמיה משתמש במסורות קודמות כדי להעצים את תפילתו, להשתכנע ולשכנע.

כך למשל הוא מזכיר את תארייו של ה' כשומר הברית והחסד

דברים ז' 9 נחמיה א'

ח כִּי מֵאֲהַבְתָּ יְהוָה אֶתְכֶם וּמְשַׁמְרוּ הַ וְאָמַר אֲנֵא יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם הָאֵל
אֶת-הַשְּׂבִיעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתִּיכֶם הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא שִׁמְרַת הַבְּרִית וְחֹסֵד
הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה וְיִפְדֶּךָ לְאַהֲבִיו וּלְשִׁמְרֵי מְצוֹתָיו. ו תְּהִי נָא
מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פְּרַעְיָה מֶלֶךְ-מִצְרָיִם. ט אֲזַנְךָ-קְשֻׁבֶת וְעֵינֶיךָ פְּתוּחוֹת לְשִׁמְעַ
וְיִדְעַתְּ כִּי-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים אֶל-תְּפִלַּת עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִתְפַּלֵּל
הָאֵל הַנְּאֻמָּן שִׁמְרַת הַבְּרִית וְהַחֹסֵד לְאַהֲבִיו לְפָנֶיךָ הַיּוֹם יוֹמָם וְלַיְלָה עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּלְשִׁמְרֵי מְצוֹתָיו לְאֶלְפֵי דוֹר.
אֲשֶׁר חֹטְאוּ לָךְ וְאֲנִי וּבֵית-אָבִי חֹטְאוּ.

ההקשר בו מזכיר נחמיה את תארי האלוהים הוא פסוקים שבהם מתוארים חטאי עם ישראל ואילו ההקשר של אזכור תארי אלוהים בתורה הוא אהבת ה' את עם ישראל ופדייתו מיד פרעה מלך מצרים. נראה כי הדהוד זה אל ההקשר של תארי האל בספר דברים רומז לבקשת נחמיה כי גם בדור של שבי ציון תקרין אהבת ה' וכמו גאולת מצרים הנזכרת בדברים ז' 5 הם יזכו לגאולה מלאה (רמז למשימתו של נחמיה בירושלים) ואולי אף בקשה סמויה לעבור בשלום את התייצבותו הסמויה מול מלך זר אחר – ארתחשטא מלך פרס.

בפס' 10 מזכיר נחמיה במפורש את הבקשה לפדות עם ישראל ומשתמש בטריק הידוע של כינוי הקניין, מייד לאחר שהוא מצטט את ההבטחה האלוהית:

ט וְשַׁבְתֶּם אֵלַי וְשִׁמְרֶתֶם מִצְוֹתַי וְעִשִּׂיתֶם אִתָּם אִם-יְהִי נִדְחָכֶם בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אֶקְבְּצֶם וְהַבּוֹאִתִּים (וְהִבִּיאֲתִים) אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לְשֹׁכֵן אֶת-שְׁמִי שָׁם. י וְהֵם עֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּכַחַךְ הַגָּדוֹל וּבְיָדְךָ הַחֲזָקָה. כ כאילו אומר נחמיה: מדובר בעמך ובעבדיך, אלוהים, ומתוך אחריות להם אתה מחויב להמשיך את תהליך הפדות של קיבוצם במקום אשר "בחרתי לשכון שמי שם", שהוא עתה במצוקה.

גם הבטחה זו ששם נחמיה בפי ה' לקוחה מהתורה: **ג וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת-שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבְּצָה מִכָּל-הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְיָצָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. ד אִם-יְהִי נִדְחָךְ בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבְּצֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ. (דברים ל' 3, 4)**

נחמיה נסמך על מסורות אותן הוא מצטט מן התורה ועל מנהיגיו גדולים של העם כמשה ואף שלמה:

נ וְסִלַּחְתָּ לְעַמְּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ-לָךְ וְלִכְל-פְּשָׁעֵיהֶם אֲשֶׁר פָּשְׁעוּ-בְּךָ וּנְתַתֶּם לְרַחֲמִים לְפָנָי שְׁבִיהֶם וְרַחֲמוּם. נא כִּי-עַמְּךָ וְנַחֲלֹתְךָ הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם מִתּוֹךְ כּוֹר הַבְּרָזֵל. נב לְהִיּוֹת עֵינֶיךָ פְּתוּחוֹת אֶל-תַּחֲנוּנֵי עַבְדְּךָ וְאֶל-תַּחֲנוּנֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְשִׁמְעַ אֲלֵיהֶם בְּכָל קִרְאָם אֲלֵיךָ. (מל"א ח 52).

המילים המובלטות בתפילת שלמה באות בהקשר של תפיסת בית המקדש כמקום של סליחה ל"עמך" (!) החוטא. בואריאציה על מילים אלה משתמש נחמיה כפסוקי מסגרת הפותחים וחותמים את תפילתו:

ו תְּהִי נָא אֲזַנְךָ-קְשֻׁבֶת וְעֵינֶיךָ פְּתוּחוֹת לְשִׁמְעַ אֶל-תַּפִּלַּת עַבְדְּךָ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם הַיּוֹם וְלִילָה עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַבְדֶּיךָ וּמִתּוֹדָה עַל-חַטָּאוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָטְאוּ לָךְ וְאֲנִי וּבֵית-אָבִי חָטְאוּ.

....

יא אָנָּה אֲדַנְי תְּהִי נָא אֲזַנְךָ-קְשֻׁבֶת אֶל-תַּפִּלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל-תַּפִּלַּת עַבְדֶּיךָ הַחֹפְצִים לִירְאָה אֶת-שְׁמֶךָ וְהִצְלִיחָה-נָּא לְעַבְדְּךָ הַיּוֹם וּתְנֶהוּ לְרַחֲמִים

אפשר שנחמיה מבקש לראות עצמו כממשיך הן של חיזוק ירושלים ע"י שלמה הן של השלטת חוקי התורה כפי שניתנו למשה.

האם נחמיה הצליח?

הזמן שעבר מאז שמע נחמיה את בשורותיו של חנני ועד שפנה למלך הוא כארבעה חודשים (בפרק א מסופר שחנני הגיע בחודש כסלו ובתחילת פרק ב' על פניית נחמיה לארתחשסתא בחודש ניסן של אותה שנה) כלומר נחוצות היו

הכנות וגיוס של תעוזה לפנות למלך פרס. אולם האומץ השתלם - נחמיה אכן מונה כפחת יהודה ומילא את תפקידו 12 שנים במהלכן בנה את חומות ירושלים הנהיג סדרים חברתיים והשליט את חוקי התורה.

אמירותיו המרכזיות של נחמיה בתפילתו ואמצעי ספרותי חשוב נוסף

תפילת נחמיה

(ה) וְאָמַר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא שֹׁמֵר הַבְּרִית וְחֹסֵד לְאַהֲבָיו וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתָיו: (ו) תְּהִי נָא אֲזַנְךָ קֹשֶׁת וְעֵינֶיךָ פְּתוּחוֹת לְשִׁמְעַת אֵל תְּפִלַּת עֲבָדֶךָ אֲשֶׁר אֲנִי מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם וְלַיְלָה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ וּמִתְנַדְּהָ עַל חַטָּאוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָטְאוּ לָךְ וְאֲנִי וּבֵית אָבִי חָטְאוּנוּ: (ז) חָבַל חָבַלְנוּ לָךְ וְלֹא שָׁמְרָנוּ אֶת הַמִּצְוֹת וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוִּיתָ אֶת מֹשֶׁה עֲבָדֶךָ: (ח) זָכַר נָא אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוִּיתָ אֶת מֹשֶׁה עֲבָדֶךָ לֵאמֹר אַתֶּם תִּמְעַלְוּ אֲנִי אֶפְיֹץ אֶתְכֶם בְּעַמִּים: (ט) וְשָׁבַתְּ אֵלַי וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וְעִשִּׂיתֶם אִתָּם אִם יִהְיֶה נִדְחַכְּם בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם מִשֵּׁם אֲקַבְּצֶם וְהִבּוֹאתִים {וְהִבֵּיאוֹתִים} אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לְשֹׁכֵן אֶת שְׁמִי שָׁם: (י) וְהֵם עֲבָדֶיךָ וְעַמֶּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּכַחֲךָ הַגָּדוֹל וּבְגִדְךָ הַחַזָּק: (יא) אֲנִי אֲדַנִּי תְּהִי נָא אֲזַנְךָ קֹשֶׁת אֵל תְּפִלַּת עֲבָדֶךָ וְאֵל תְּפִלַּת עֲבָדֶיךָ הַחֹפְצִים לְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ וְהִצְלִיחֶךָ נָא לְעֲבָדֶךָ הַיּוֹם וּתְנַהוּ לְרַחֲמִים לְפָנַי הָאִישׁ הַזֶּה

לתפילת נחמיה מסגרת ברורה: בתחילתה ובסופה אותה בקשה שיש בה ביטוי חוזר: תְּהִי נָא אֲזַנְךָ קֹשֶׁת לְשִׁמְעַת אֵל תְּפִלַּת עֲבָדֶךָ.

בתפילה חוזר הצליל ש/מ/ש והוא מופיע פעמים רבות בתפילה. הופעת הצליל מבטאת את הבקשות והרעיונות המרכזיים של תפילת נחמיה:

- א. גם כשאנו מפוזרים בקצה העולם (שם) - ה' הוא אלוהינו (אלוהי השמים ששומרנו).
- ב. אמנם בעבר לא שמרנו את מצוות ה', אך משאנו שומרים אותם אותן אלוהים כשומר ברית לשומרי מצוותיו – יקבצנו משם למקום אשר יבחר לשכן שמו שם
- ג. הסיבה לחזרה מהגולה היא הרצון לעבוד את ה' – לשמור את מצוותיו ולירוא את שמו. הרווח בהצגת רעיון בעזרת אמצעים ספרותיים הוא שהרעיון חודר גם בדרך סמויה שהקורא לא בהכרח מודע לה והוא מחלחל לתוכו ומופנם אצלו.

הרחבה

הרעיון לפיו לאחר חורבן בית ראשון לא חטא עוד עם ישראל בחטא המרכזי שגרם לחורבן – חטא האלילות, מצוי בסיפור במסכת יומא ס"ט ע"ב. הסיפור נותן ביטוי ציורי וסיפורי לתהליך היסטורי: כאשר ישראל שבו מגלות בבל, התפללו אל ה' שימסור בידם את יצר הרע של עבודה זרה, שהרי הוא שגרם להם למעול בה' לגלות ולהיהרג. בעקבות תפילתם של חכמי ישראל, ניתן היצר הרע בידם והם שמו אותו בדוד של עופרת. (וראו התייחסות לסיפור בשלושה אתרי אינטרנט:

<http://ravsharki.org/content/view/1559/629>

ו' וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' אֱלֹהִים בְּקוֹל גְּדוֹל' מַאי אָמור? – אָמר
רַב וְאִיתִמָּא רַבֵּי יוֹחָנָן: בְּיָא, בְּיָא! הֵינּוּ הָאֵי
דְּאַחֲרֵיהּ לְמַקְדָּשָׁא, וְקָלִיָּה לְהִקְלִיָּה, וְקָטְלִינָהּ לְכוּלָּהּ
צְדִיקֵי, וְאַגְלִינָהּ לְיִשְׂרָאֵל מְאַרְעָהוּ, וְעִדְיִין מְרַקְדּ בֵּינוּ. כְּלוּם יְהִבְתִּיהּ לֹא אֶלָּא
לְקַבּוּלֵי בֵיהּ אַגְרָא – לֹא אִיהוּ בְּעֵינֵינוּ. וְלֹא אַגְרִיָּה בְּעֵינֵינוּ. נָפַל לְהוּ פִּיתְקָא
מְרַקִּיעָא, דְּהָהּ כְּתֹב בָּהּ "אַמְת". אָמר רַב חֲנִינָא, שְׁמַע מִינָּה: חוֹתְמוֹ שֶׁל
הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא "אַמְת". אוֹתִיבוּ בְּתַעֲנִיתָא תְּלָתָא יוֹמִין וְתִלְתָּא לִילָאָתָא,
מְסֻרוֹהוּ נִהְלִיָּהּ. נָפַק אָתָּא כִּי גּוּרִיא דְנֹרָא מִבֵּית קִדְשֵׁי הַקְדָּשִׁים. אָמר לְהוּ
נְבִיא לְיִשְׂרָאֵל: הֵינּוּ יִצְרָא דְעַבּוּדָּה זְרָה, שְׁנַאָמֵר "וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשְׁעָה". בְּהַדֵּי
דְתַפְסוּהָ לִיהּ אֲשַׁתְּמִיט בִּינִיתָא מִמְזִיָּא, וְרַמָּא קְלָא, וְאֶזְל קְלִיָּה אַרְבַּע מָאָה פְּרָסֵי.
אָמְרוּ: הֵיכִי נַעֲבִיד? דִּילְמָא חֹס וְשָׁלוֹם מְרַחְמֵי עָלֵיהּ מִן שְׁמַיָּא. אָמר לְהוּ נְבִיא:
שְׁדִיּוּהוּ בְּדוּדָא דְאַבְרָא, וְחַפְיּוּהוּ לְפּוּמִיָּה בְּאַבְרָא, דְאַבְרָא מְשָׁאֵב שְׂאִיב קְלָא,
שְׁנַאָמֵר "וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשְׁעָה נִישְׁלַח אֶתָּה אֶל תוֹךְ הָאִיפָה וְיִשְׁלַח אֶת אָבִן
הָעוֹפֶרֶת אֶל פִּיהָ". אָמְרוּ: הוּאִיל וְעַת רְצוֹן הוּא נְבַעֵי רַחְמֵי אִיצְרָא דְעַבְרִיָּה. כְּעוּ
רַחְמֵי וְאַמְסֵר בִּידֵיָּהּ. אָמר לְהוּ: חֲזוּ דְאֵי קְטְלִיתוּ לִיהּ לְהָהּ – כְּלִיָּא עֲלָמָא.
חֲבָשׁוּהוּ תְּלָתָא יוֹמֵי, וּבְעוּ בִיעֲתָא בֵּת יוֹמָא

ומספרים מה היה אותו ענין, נאמר שם, "ויועקו בקול גדול אל ה' אלהיהם" (שם ט, ד). מאי אמור (מה אמרו)? אמר רב ואיתמא (ויש אומרים) שאמר זאת ר' יוחנן: בייא ביא (ווי ווי) היינו האי דאחריביה למקדשא וקליה להיכליה וקטלינהו לכולהו צדיקי ואגלינהו לישראל מארעהון ניצר הרע הוא הוא שהחריב את המקדש ושרף את היכלו, והרג את כל הצדיקים והגלה את ישראל מארצם ועדיין מרקד (ופועל) בינו

בינוט). כְּלוּם יְהִבְתִּיהּ לֹא אֶלָּא לְקַבּוּלֵי בֵיהּ אַגְרָא (כְּלוּם לֹא נָתַת אוֹתוֹ לַע אֶלָּא לְקַבְּלֵי בּוֹ שִׁכְרָא) כְּשֶׁנִּנְחָחוּ – לֹא אִיהוּ בְּעֵינֵינוּ, וְלֹא אַגְרִיָּה בְּעֵינֵינוּ (לֹא אוֹתוֹ אֲנוּ רוֹצִים וְלֹא אֲתָּ שִׁכְרוּ אֲנוּ רוֹצִים) כְּלוּמַר מוֹחֲתִים אֲנוּ עַל הַשִּׁכְרָא שְׂבָא מְכַבִּישַׁת הַיִּצְרָא וּבִלְבַד שִׁיסוּר זֶה מֵאַתְנֹו. נָפַל לְהוּ פִּיתְקָא מְרַקִּיעָא, דְהוּ כְּתֹב בָּהּ "אַמְת" (נָפַל לְהֶם פִּתְקָא מִן הַשְּׁמַיִם שְׁהִיהּ כְּתוּב עֲלֵיו "אַמְת") לֹמַר לְהֶם שְׁמַסְכִּים הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְבַקְשָׁתֶם. אָמר רַב חֲנִינָא: דֶּרֶךְ אַגְבִּי שְׁמַע מִינָּה (לְמַד מִכָּאן) כִּי חוֹתְמוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא "אַמְת" שְׁהִי כְּבִיכּוֹל מְסַר לְהֶם אֶת חוֹתְמוֹ, לֹמַר שְׁהוּא מְסַכִּים חוֹתְמוֹ עַל הַדְּבַר. אוֹתִיבוּ בְּתַעֲנִיתָא תְּלָתָא יוֹמִין וְתִלְתָּא לִילָאָתָא לִילוּאָתָא (יִשְׁבוּ בְּחַתְעִית שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשֹׁלְשָׁה לַיְלֹת) מְסֻרוֹהוּ נִהְלִיָּהּ (מְסֻרוֹ לְהֶם) אֶת הַיִּצְרָא הַרַע. נָפַק אֶתָּא כִּי גּוּרִיא דְנֹרָא מִבֵּית קִדְשֵׁי הַקְדָּשִׁים (יִצְא וּבֵא כְּמִין גּוּר אִרְיָה שֶׁל אֵשׁ מִבֵּית קוֹדֶשׁ הַקְדָּשִׁים) אָמר לְהוּ (מֵהֶם) נְבִיא לְיִשְׂרָאֵל: הֵינּוּ יִצְרָא דְעַבּוּדָּה זְרָה (זֶהוּ יִצְרָא שֶׁל עַבּוּדָּה זְרָה) שִׁכְרָא הוּא מְתַגְלָה, שְׁנַאָמֵר "וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשְׁעָה" (זְכַרְיָה ה', ח) לֹמַר שְׁהִרָאָה לְהֶם כַּאֲצַבַּע אֶת הָרִשְׁעָה עֲצָמָה. בְּהַדֵּי דְתַפְסוּהָ לִיהּ אֲשַׁתְּמִיט בִּינִיתָא מִמְזִיָּא (בְּשַׁעֲתָא שְׁתַּפְּסוּ אוֹתוֹ נִשְׁחַסָּה שְׁעֵרָה מְתוּךְ שְׁעֵרוֹתָיו) וְרַמָּא קְלָא וְאֶזְל קְלִיָּה אַרְבַּע מָאָה פְּרָסֵי (וְהִרִים קוּלוֹ מִפְּנֵי הַכָּאֵב וְהִלֵּךְ נִשְׁמַע קוּלוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת פְּרוּטוֹת). אָמְרוּ: הֵיכִי נַעֲבִיד (אֲמָרוּ: כִּיצַד נִשְׁעָה) כִּי לְהוּרְגוּ? דִּילְמָא חֹס וְשָׁלוֹם מְרַחְמֵי עָלֵיהּ מִן שְׁמַיָּא (שְׁמַח חֲלִילָה יִרְחַמוּ עֲלֵינוּ מִשְׁמַיִם) שְׁהוּא בּוֹכָה וְצוּעַק כָּל כַּךְ. אָמר לְהוּ נְבִיא (אֲמָרוּ לְהֶם הַנְּבִיא): שְׁדִיּוּהוּ בְּדוּדָא דְאַבְרָא, וְחַפְיּוּהוּ לְפּוּמִיָּה בְּאַבְרָא, דְאַבְרָא מְשָׁאֵב שְׂאִיב קְלָא (וְרַקוּ אוֹתוֹ לְתוֹךְ דוּד שֶׁל עוֹפֶרֶת, וְכִסּוּ אֶת פִּיו בְּעוֹפֶרֶת, שְׁהַעוֹפֶרֶת שׁוֹאֲבַת אֶת הַקּוֹל) וְאִין הַקּוֹל נִשְׁמַע. שְׁנַאָמֵר "וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשְׁעָה וְיִשְׁלַח אֶתָּה אֶל תוֹךְ הָאִיפָה וְיִשְׁלַח אֶת אָבִן הָעוֹפֶרֶת אֶל פִּיהָ" (שָׁם, ח) וְעַל יַד כִּי יִפְטֹרוּ מִיִּצְרָא הַרַע שֶׁל עַבּוּדָּה זְרָה.